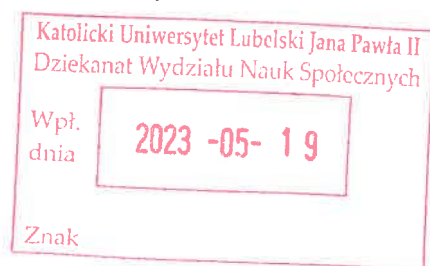

Prof. dr hab. Anna Kanios
Instytut Pedagogiki, Wydział Pedagogiki i Psychologii
Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie

Lublin, 17.05.2023

Recenzja

w postępowaniu habilitacyjnym w dziedzinie nauk społecznych
w dyscyplinie pedagogika dr Marzeny Ruszkowskiej dla Komisji powołanej przez
Radę Doskonałości Naukowej na Wydziale Nauk Społecznych Katolickiego
Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II

Charakterystyka rozwoju naukowego i zawodowego Habilitantki

Dr Marzena Ruszkowska ukończyła studia magisterskie na kierunku pedagogika na Wydziale Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w 1997 roku. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki uzyskała w 2013 roku na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie na podstawie pracy pt.: *Rodzina zastępcza jako środowisko opiekuńczo-wychowawcze* (promotor: dr hab. Mikołaj Winiarski; recenzenci: prof. dr hab. Tadeusz Pilch, prof. dr hab. Andrzej Olubiński).

Pani Doktor aktualnie zatrudniona jest na stanowisku adiunkta w Akademii Białskiej Nauk Stosowanych im. Jana Pawła II (dawniej: Państwowa Szkoła Zawodowa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej (od 2005 roku).

Zainteresowania naukowe Habilitantki koncentrują się wokół kilku pól teoretyczno-badawczych. Pierwszym polem rozważań jest **rodzina**, a dokładnie **środowisko rodzinne stwarzające faktyczne bądź tylko potencjalne zagrożenie dla funkcjonowania swoich członków**. Drugim obszarem zainteresowań jest **system pieczy zastępczej**, a szczególnie (jak podkreśla Habilitantka) interesują ją **rodziny zastępcze jako środowisko opiekuńczo-wychowawcze**. Trzecim obszarem dociekań naukowo-badawczych jest **dziecko w pieczy zastępczej- warunki życia i rozwoju**.

Na dorobek Habilitantki po doktoracie składają się:

- 3 monografie (z czego dwie, jak wskazuje Habilitantka w Autoreferacie (s.21) stanowią pokłosie doktoratu¹) oraz dzieło wskazane przez Habilitantkę jako główne osiągnięcie naukowe,

- 11 rozdziałów w monografiach naukowych,

- 1 współredakcja naukowa monografii,

- 35 artykułów naukowych,

- 13 opracowań różnej rangi – publikowanych najczęściej jako sprawozdania z konferencji naukowych.

Jest to więc dorobek ilościowo znaczący, powstały na przestrzeni 10 lat. Jest to też dorobek zauważony i odnotowany w bazach bibliograficznych. Indeks Hirscha według bazy Web of Science wynosi 3, według bazy Google Scholar: 71 (w tym 20 autocytowań). Łączna liczba punktów MNiSW – 726 pkt (w tym 9 przed doktoratem).

Na uwagę zasługuje również wysoka aktywność konferencyjna Habilitantki. Po uzyskaniu stopnia doktora uczestniczyła bowiem w 10 konferencjach międzynarodowych oraz 18 konferencjach krajowych, w tym w 5 pełniła funkcję sekretarza lub członka konferencji.

Na uwagę zasługuje również aktywność Habilitantki w zakresie uczestnictwa w pracach badawczych realizujących projekty finansowane w drodze konkursów krajowych lub zagranicznych. W okresie po uzyskaniu stopnia doktora uczestniczyła jako wykonawca w 3 projektach edukacyjno-badawczych Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich (lata: 2013; 2014-2015; 2015). Habilitantka wskazuje również kolejne 3 projekty jako badawcze, które jednak jak mierniam na podstawie pełnionej przez Habilitantkę w nich roli miały raczej charakter dydaktyczny. Habilitantka bowiem pełniła w nich funkcję opiekuna praktyk (2017 rok oraz lata 2018-2019) oraz odpowiadała za opracowane planu realizacji i opisu zajęć wraz z efektami kształcenia (Autoreferat, s.17). Habilitantka dwukrotnie składała również wnioski do NCN, niestety bez pozytywnego rezultatu.

¹ Są to monografie: M. Ruszkowska *Rodzina zastępcza jako środowisko opiekuńczo-wychowawcze*, 2013, Warszawa: Wyd. CRZL – recenzent: Tadeusz Pilch oraz M. Ruszkowska *Diagnoza rodzin zastępczych w obliczu wyzwań współczesności*, 2013, Warszawa: Wyd. CRZL.

Jest członkiem zespołu międzynarodowego opracowującego wnioski dla NAVA w ramach grantów Interwencyjnych. Wniosek jest w trakcie oceny.

Habilitantka wskazuje także w Autoreferacie, iż była trzykrotnie kierownikiem projektów badawczych realizowanych w ramach środków statutowych (w roku 2017, 2018 i 2020).

Habilitantka pełniła także funkcje eksperta oceniającego wnioski projektowe w ramach środków UE. Była ekspertem w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Wojewódzkiego Lubelskiego na lata 2014-2020 oraz ekspertem w panelu delfickim w ramach RPO WSL na lata 2014-2020, Oś Priorytetowa XI i XII.

Habilitantka wykonała 1 ekspertyzę dla m. st. Warszawy pt. *Standardy i procedury kontroli sprawowanej przez m.st. Warszawa nad jednostkami realizującymi zadania z zakresu pieczy zastępczej*.

Należy zauważyć, iż Habilitantka należy również do cenionych krajowych organizacji i towarzystw naukowych. Jak wskazuje w latach 2013-2014 była członkiem Zespołu Samokształceniowego i Samopomocy koleżeńskiej Doktorów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk, zaś obecnie jest członkiem Zespołu Pedagogiki Społecznej przy KNP PAN, Członkiem Zespołu Pedagogów Chrześcijańskich przy KNP PAN oraz członkiem Stowarzyszenia „Ruch Pedagogów Społecznie Zaangażowanych”.

Habilitantka odbyła dwa staże naukowe: w Katedrze Pedagogiki Społecznej Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko- Mazurskiego w Olsztynie w okresie 12.09.2019-30.10.2019 r. oraz w Uniwersytecie Pavla Josefa Safarika w Koszycach na Słowacji (w terminie 17-20.10.2022 r.- staż 4- dniowy).

Pani Dr Marzena Ruszkowska jest również recenzentem w czasopiśmie naukowym *Rozprawy Społeczne* (20 pkt – lista MEiN) (od 2013 roku).

Habilitantka uczestniczy także w różnych szkoleniach, kursach i warsztatach natury metodologicznej oraz statystyczno-informatycznej. Wskazała 6 tego rodzaju szkoleń i seminariów naukowych. Warto wspomnieć, iż Habilitantka zna j. angielski na poziomie B2, co potwierdza posiadanym certyfikatem językowym.

Należy odnotować fakt, iż za działalność naukowo-badawczą Pani Doktor Marzena Ruszkowska była kilkakrotnie nagradzana przez Rektora macierzystej uczelni

PSW w Białej Podlaskiej. Właściwie można powiedzieć, iż nagradzana jest corocznie - od roku 2012 do 2022 włącznie. Są to nagrody II lub III stopnia.

Ponadto Habilitantka otrzymywała stypendium naukowe za dorobek publikacyjny w latach: 2014, 2016, 2017 oraz 2018.

Dorobek dydaktyczny i organizacyjny Habilitantki

Habilitantka posiada doświadczenie dydaktyczne w realizacji zajęć dydaktycznych głównie w zakresie pracy ze studentami Akademii Białskiej Nauk Stosowanych im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Prowadzi głównie przedmioty związane z własnymi zainteresowaniami naukowymi i dorobkiem naukowym, czyli pedagogikę społeczną, opiekuńczą, formy pieczy zastępczej, metodykę pracy opiekuńczo-wychowawczej oraz seminarium licencjackie i magisterskie. Posiada na swoim koncie wypromowanych 8 magistrów, 55 licencjatów. Wykonała 70 recenzji prac licencjackich i magisterskich.

Habilitantka systematycznie podnosi swoje kompetencje z różnych obszarów, np. w latach 2015-2018 ukończyła aż 20 szkoleń w ramach Platformy Oceniających projekty EFS.

Za działalność dydaktyczną Habilitantka również była dwukrotnie nagradzana w ramach konkursu „Dodatek dydaktyczny” przyznawany trzem wyróżniającym się nauczycielom w ramach wydziału przez władze macierzystego Wydziału: w roku akad.2019/2020 oraz 2020/2021.

Dr Marzena Ruszkowska jest zaangażowana w działania na rzecz Wydziału, o czym świadczą podejmowane zadania, m.in. była członkiem zespołów opracowujących i nowelizujących programy studiów na kierunku pedagogika oraz pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna. Opracowała program nowej specjalności na kierunku pedagogika: Pedagogika opiekuńczo-wychowawcza z terapią pedagogiczną. Dodatkowo jest członkiem m.in. Zespołu Jakości Kształcenia na kierunku pedagogika oraz pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna oraz Komisji procesu dyplomowania na macierzystym Wydziale.

Pełni dodatkowo wiele licznych funkcji, których nie sposób wszystkich wymienić, chociażby m.in. członka Komisji Rekrutacyjnej 2006-2009; Komisji ds. Programów, Studiów, Dydaktyki i Wychowania Zakładu Pedagogiki w latach 2012-2014; członka Uczelnianej Komisji Socjalnej (w latach 2012-2016); członka Zespołu do opracowania dokumentów związanych z odbywaniem praktyk na Wydziale Nauk o Zdrowiu i Nauk Społecznych (2018 r.) czy Zespołu ds. wprowadzenia zmian w Regulaminie potwierdzenia efektów uczenia się w PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej (2019 r.).

Myślę, że wartym podkreślenia jest fakt, iż dr Marzena Ruszkowska posiada doświadczenie praktyczne w zakresie analizowanych kwestii naukowych ponieważ pracowała jako wychowawca w Domu Dziecka przez okres dwóch lat (od 1997 roku do 1999 roku) oraz, co wydaje się szczególnie warte zauważenia przez 7 lat pełniła rolę opiekuna stanowiącego rodzinę zastępczą niespokrewnioną z dzieckiem. W tym czasie opiekowała się łącznie dziewiątką dzieci w wieku 7-16 lat. W związku z tym Habilitantka ukończyła dodatkowo szkolenie dla kandydatów na opiekunów zastępczych na podstawie programu PRIDE prowadzone przez Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy.

Ocena głównego osiągnięcia naukowego

Swoje główne osiągnięcie naukowe Habilitantka zatytułowała *Institutionalna piecza zastępcza wobec zdolnych podopiecznych*, Wyd. Akademii Białskiej Nauk Stosowanych im. Jana Pawła II, Biała Podlaska 2022, ss. 343.

Jakościowy ogląd dorobku naukowego dr Marzeny Ruszkowskiej lokuje go w nurcie pedagogiki społecznej, a szczególnie pedagogiki rodziny. Autorka tą pracą wypełnia lukę teoretyczno-badawczą w zakresie połączenia problematyki pieczy zastępczej oraz problematyki dzieci uzdolnionych. Jak zauważa, w recenzji wydawniczej prof. dr hab. Ewa Jarosz te dwa obszary „w sensie rozłącznym mają już swoje znakomite omówienie i wieloletnią tradycję dyskursu naukowego na świecie oraz w Polsce [...] Razem w połączeniu obie kategorie zagadnieniowe pojawiają się [...] po raz pierwszy” właśnie w niniejszej monografii.

Struktura omawianej monografii jest typowa dla prac badawczych w naukach społecznych. Obejmuje cztery rozdziały natury teoretycznej, rozdział przedstawiający metodologiczne podstawy badań własnych, kolejne trzy rozdziały empiryczne, poświęcone opisowi i analizie wyników badań własnych, rozdział ostatni to interpretacja wyników badań własnych i rekomendacje dotyczące pracy ze zdolnymi podopiecznymi. Moje wątpliwości pojawiają się w zakresie rozdziału VII zatytułowanego *Procedura identyfikacji zdolnych podopiecznych w badaniach sondażowych*. Nazwa rozdziału jest myląca ponieważ w rozdziale tym nie została opisana procedura, a zaprezentowano wyniki badań sondażowych. Natomiast sama procedura czyli sposób identyfikacji zdolnych podopiecznych powinna zostać opisana w rozdziale metodologicznym. Autorka sama we wprowadzeniu do monografii (s.12), rozdział ten zalicza do rozdziału stanowiącego analizę wyników badań.

Część teoretyczna pracy napisana jest językiem komunikatywnym, rzetelnie i w klarowny sposób, natomiast część metodologiczna w moim odczuciu jest napisana chaotycznie, nie zawsze poprawnie co postaram się udowodnić w dalszej części. Rozdział pierwszy pracy poświęcony jest systemowi pieczy zastępczej w Polsce. Autorka w dogłębnym i uporządkowanym sposobie charakteryzuje przemiany systemu pieczy zastępczej na przestrzeni lat, opisuje instytucjonalną i rodzinną pieczę zastępczą pod kątem regulacji prawnych, danych statystycznych, jej form i typów. Ujawnia się tutaj wiedza i doświadczenie Autorki w w/w kwestiach. Jest to bardzo dobrze napisany rozdział pracy.

Kolejny rozdział II porusza kwestie zdolności. Habilitantka przybliży czytelnikowi rozumienie pojęcia zdolności w literaturze, opisuje kierunki zmian w poglądach na kwestie zdolności w poszczególnych okresach. Prezentuje wybrane koncepcje i modele zdolności, wśród których wskazuje na chociażby m.in. *model inteligencji wielorakich* Howarda Gardnera czy *model struktur uzdolnień kierunkowych* Wiesławy Limont. W końcowej części rozdziału Habilitantka wskazuje jakie rozumienie zdolności przyjmuje w pracy, co jest prawidłowym posunięciem metodologicznym.

Rozdział III poświęcony jest charakterystyce funkcjonowania dzieci i młodzieży zdolnej w środowisku rodzinnym i szkolnym. Habilitantka rozpoczyna rozdział od

charakterystyki ucznia zdolnego, następnie opisuje rodzaje zdolności oraz możliwości identyfikowania dzieci zdolnych, a także metody kształcenia uczniów zdolnych. Ostatni podrozdział tego rozdziału porusza zagadnienia środowiska rodzinnego w rozwoju zdolności dzieci. A zatem, biorąc pod uwagę tytuł rozdziału Habilitantka powinna najpierw opisać kwestie środowiska rodzinnego, a następnie (zgodnie z brzmieniem tytułu rozdziału specyfikę środowiska szkolnego).

Rozdział IV (teoretyczny) jest klamrą łączącą oba poruszane wcześniej wątki czyli system pieczy zastępczej i zdolności. Ten krótki ilościowo rozdział (liczący zaledwie 14 stron) przedstawia dane statystyczne, regulacje prawne oraz wybrane badania na temat zdolnych podopiecznych pieczy zastępczej.

Kolejny rozdział to prezentacja koncepcji metodologicznej badań własnych, który z mojej perspektywy budzi we mnie pewne znaki zapytania i niestety wątpliwości.

Habilitantka przyjmuje strategię badawczą mieszaną łączącą podejście ilościowe z jakościowym. Jest to jak najbardziej uzasadnione, bowiem problematyka którą podejmuje jest złożona i rzeczywiście dzięki takiemu podejściu możemy bardziej dogłębnie poznać interesujące badacza kwestie.

W podrozdziale cele, problematyka i procedura badawcza niestety nie znalazłam jasno sformułowanych celów badań. Zazwyczaj w metodologii badań formułuje się cel główny oraz cele szczegółowe i to celom właśnie podporządkowane są problemy badawcze (hipotezy- jeżeli je stawiamy) i zmienne. Habilitantka wprawdzie pisze (s.132): *w pracy przyjąłam cele o charakterze opisowym, diagnostycznym i wyjaśniającym (Pilch, 2010). Przy takim ich podziale musiałam na początku rozpoznać sytuację szkolną, poznać plany i aspiracje edukacyjno-zawodowe, wykazywane zainteresowania oraz podejmowane aktywności w czasie wolnym od nauki przez wychowanków instytucjonalnej pieczy zastępczej po to, aby dokonać, rzetelnego opisu tych obserwacji...ale nie formułuje wyraźnie celu głównego oraz celów szczegółowych.*

Dalej Autorka pisze (monografia, s.133) *w badaniu mieszanym należy przedstawić zarówno jakościowe, jak i ilościowe pytania badawcze oraz pytanie badawcze o charakterze mieszanym.* Moje pytanie brzmi: które z pytań sformułowanych przez Autorkę ma taki charakter? Odnajduję jedynie problem główny i do niego pytania szczegółowe - jak to Autorka określa do fazy ilościowej badań. Następnie dwa pytania

główne i do nich dodatkowe – do fazy jakościowej badań. Nie do końca też dla mnie w poprawny sposób Autorka formułuje pytania szczegółowe. Powinny one, w moim przekonaniu rozwijać problem, szczegółowo go analizować, ale koncentrować się wokół niego, być podrzędne wobec pytań głównych. Takiej zasady nie odnajduję w skonstruowanych pytaniach szczegółowych. Kolejną kwestią budzącą moje wątpliwości są kryteria wyboru dzieci zdolnych z grupy 633 do 46 osób. Co o tym decydowało? Autorka wskazuje, iż dokonała tego wyboru na podstawie 17 pytań zawartych w kwestionariuszu ankiety. Jednak kwestionariusz ankiety dotyczy nie tylko pytań o zdolności. Są w nim pytania o zachowanie w szkole, o kontakty opiekunów z wychowawcą klasy, o czas spędzany w sieci, o kwestie zapraszania kolegów do placówki/lub domu itp. a więc pytania niedotyczące bezpośrednio samego faktu posiadania zdolności lub ich braku. Kolejną kwestią jest dobór terenu badań i próby badawczej. Autorka pisze, iż przy wyborze próby badawczej brała pod uwagę czynniki mające wpływ na umieszczanie dzieci w systemie pieczy zastępczej, m.in. bezrobocie, migracje, status ekonomiczny rodzin mające przełożenie na występowanie różnego rodzaju dysfunkcji. Na tej podstawie Habilitantka wybrała do badań województwa: lubelskie, podkarpackie, podlaskie, warmińsko-mazurskie i świętokrzyskie. Habilitantka je wybrała ponieważ należą one do piątki regionów o najniższym produkcie krajowym brutto na mieszkańca, o najwyższych stopach bezrobocia. I ten dobór jest dla mnie jasny. Natomiast moje wątpliwości budzi realizowanie badań na terenie województwa mazowieckiego. Habilitantka nie podaje dlaczego wzięła pod uwagę również to województwo. Na str.139 znajduje się zapis: „dla przeciwwagi wybrałam województwo mazowieckie...”. W rozdziale metodologicznym brakuje także opisu narzędzi badawczych.

Kolejne rozdziały (od VI do VIII) są prezentacją wyników badań własnych. Rozdział VI zatytułowany *System pieczy instytucjonalnej w świetle wyników własnych badań* empirycznych jest prezentacją wyników badań ilościowych prowadzonych metodą sondażu diagnostycznego. Zawiera charakterystykę badanych placówek opiekuńczo-wychowawczych, charakterystykę społeczno-demograficzną podopiecznych pieczy instytucjonalnej oraz wyniki diagnozy potrzeb edukacyjnych dzieci będących w pieczy zastępczej, ich zainteresowań szkolnych i pozaszkolnych oraz

planów i aspiracji edukacyjno-zawodowych. Ostatni podrozdział dotyczy relacji podopiecznych pieczy zastępczej z rówieśnikami. Analizy dokonane w tym rozdziale są poprawne. Habilitantka stosuje testy statystyczne (np. chi kwadrat Pearsona), bada poziom istotności różnic p przy analizowaniu korelacji pomiędzy zmiennymi. Szkoda, że Habilitantka nie zbadała trafności i rzetelności własnych narzędzi badawczych.

Rozdział VII jest prezentacją procedury identyfikacji zdolnych podopiecznych, zaś rozdział VIII prezentacją wyników badań jakościowych przeprowadzonych w formie wywiadów. Zawiera on charakterystykę zdolnych podopiecznych, ich sytuacji rodzinnej, funkcjonowania społecznego, a także różnych możliwości wspierania rozwoju dzieci i młodzieży przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Habilitantka objęła badaniami 20 zdolnych podopiecznych oraz 20 osób (opiekunów/wychowawców, dyrektorów) udzielających informacji na temat podopiecznych.

Ostatni IX rozdział zawiera wnioski z badań oraz rekomendacje dotyczące pracy z dziećmi zdolnymi. Habilitantka dochodzi do ważnych pedagogicznie wniosków, które mają istotne znaczenie dla praktyki edukacyjnej i polityki społecznej. Jak zauważa Habilitantka ustawodawca nie przewidział funkcjonowania dziecka zdolnego w placówkach opiekuńczo-wychowawczych bowiem w żadnych dokumentach prawnych tzn. ani w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z 9 czerwca 2011 roku ani w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie instytucjonalnej pieczy zastępczej z 22 grudnia 2011 roku nie ma zapisu na temat zajęć rozwijających zdolności osób przebywających w systemie pieczy zastępczej. Ważną częścią pracy są rekomendacje mające praktyczny charakter. Konieczność wypracowania norm legislacyjnych zapewniających odpowiednie warunki do diagnozy oraz kształcenia i rozwoju zainteresowań i uzdolnień zdolnych podopiecznych przebywających w systemie pieczy zastępczej czy wprowadzenie badań diagnozujących w poradniach psychologiczno-pedagogicznych pod kątem predyspozycji podopiecznych to ważne wskazania dla praktyki społecznej.

Na koniec, należy dodać iż imponująca jest liczba pozycji bibliograficznych na bazie których powstała monografia dr Marzeny Ruszkowskiej, bowiem jest to aż 608 pozycji naukowych.

Pozostały dorobek Habilitantki oceniam pozytywnie. Jest on spójny, oscylujący głównie wokół kwestii pedagogiki społecznej. Co ważne Habilitanka publikuje w różnorodnych, cenionych i znanych czasopismach naukowych, nierzadko znajdujących się na liście MNiSW.

Generalizując, dorobek naukowy Habilitantki jest znaczący w kategoriach ilościowych i dowodzi ogromnej dynamiki rozwoju, pracowitości i zaangażowania dr Marzeny Ruszkowskiej. Analiza przedstawionego do oceny dorobku naukowo-dydaktycznego, dydaktycznego oraz popularyzatorskiego pozwala ocenić go pozytywnie. Pomimo wskazanych niedociągnięć przedstawiony do oceny dorobek wskazuje, iż Habilitantkę charakteryzuje samodzielność badawcza oraz posiada Ona kompetencje do prowadzenia badań naukowych. Pani dr Marzena Ruszkowska łączy działalność naukową w obszarze pieczy zastępczej z doświadczeniami praktycznymi. Podejmowana przez Habilitantkę problematyka przedstawiona w ramach osiągnięcia naukowego jest wartościowa poznawczo, spełnia kryteria pisarstwa naukowego i istotnie uzupełnia dotychczasowy dorobek pedagogiki, w szczególności pedagogiki społecznej w zakresie funkcjonowania systemu pieczy zastępczej.

Biorąc pod uwagę obowiązujące kryteria oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego uważam, że Pani dr Marzena Ruszkowska je spełnia. Kieruje zatem wniosek do Rady Wydziału Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego im. Jana Pawła II o nadanie dr Marzenie Ruszkowskiej stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk społecznych w dziedzinie pedagogika.

Lublin, 17.05.2023

Ama Kawiś